

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 24 april 1917 kl. 5 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i gällande läroverksstadga i avseende å förfarandet vid ledigförklarandet av lektorstjänster.

I en inom andra kammaren av herr *Kristensson* väckt motion nr 260 hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring i läroverksstadgan, att vid ledigförklarande av lektorstjänster vid högre allmänt läroverk och högre lärarinneseminariet ändring i ämneskombination icke må äga rum utan medgivande av Kungl. Maj:t på därom av läroverksstyrelsen gjord framställning.

Till stöd för sitt yrkande har motionären anfört följande:

»Gällande läroverksstadga § 177 föreskriver vid inträffad vakans för rektor att »efter kollegiets hörande avgiva förslag angående de ämnen, i vilka den blivande läraren bör undervisa», varefter läroverksöverstyrelsen vid ledigförklarandet slutgiltigt bestämmer ämnesfördelningen. Uppenbarligen har stadgandet tillkommit i syfte att möjliggöra smärre modifieringar i ämnesgrupperingen, betingade av tids- och personförhållanden. På senaste tid ha emellertid fall förekommit, där ifrågavarande stadgande tillämpats på ett sätt, som synes mig allvarligt tvinga till övervägande av en förändring. Erfarenheten giver vid handen, att vissa kollegier och i regel därmed också rektor vid ämnesförslags uppgörande

äro benägna att låta hänsyn till eventuella kända aspiranter erhålla alltför stort utrymme.

Redan vid adjunkturer är det givetvis för obefordrade, som kalkylera sina befordringsutsikter, föga angenämt att finna en påräknad tjänst i exempelvis naturkunnighet och matematik förändrad till svenska, tyska och matematik. På grund av platsernas relativa talrikhet och olika kombinationer bli dock olägenheterna vid förändringar icke så betänkliga som vid lektorat. Dels är ju antalet av sistnämnda tjänster — i flertalet ämnen endast *ett* lektorat vid varje läroverk — starkt begränsat, och en aspirant måste i god tid överblicka befordringsutsikterna genom en undersökning, när pensionsåldern inträder för tjänstgörande lektorer. Därtill kommer att disputationssprov icke utom i rena undantagsfall avläggas i mera än ett ämne. Om följaktligen ett lektorat i engelska och franska vid inträffad vakans ledigförklaras i engelska och tyska, bli samtliga aspiranter med avlagt disputationssprov i franska uteslutna från konkurrens. Att i flera fall missförhållanden av denna art förekommit har jag mig bekant. Sålunda förändrades för en del år sedan en lektorstjänst vid ett läroverk till att omfatta tyska och franska i stället för franska och engelska, möjligen med ögonsikte på viss aspirant. Vid förnyad vakans 1916 bibehölls den nya ämnesfördelningen. Emellertid iakttar man av innevarande läsårs timplan, att den nämnda ämnesfördelningen förefaller hava varit åtskilligt opåkallad, i det att den utnämnde lektorn undervisar väsentligen i engelska (omkr. $\frac{2}{3}$), i mindre omfattning i tyska (omkr. $\frac{1}{3}$) men *icke alls i franska*, i vilket ämne han dock är ensam lektor vid läroverket.

I andra fall har det inträffat, att man utan synbar reell anledning uteslutit ett ämne, som rimligen bort ingå i gruppen. Sålunda har det inträffat, att vid ett läroverk en lektorstjänst i biologi och kemi förändrades att omfatta enbart biologi. Därvid inträdde det anmärkningsvärda förhållandet, att läroverket icke effektivt utnyttjar lektorns arbete å gymnasiet, utan $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ av tjänstgöringen måste förläggas till realskolans stadium, där en adjunkts billigare arbetskraft borde och skulle komma till användning. Det är vidare att märka, att genom den nämnda åtgärden ett av gymnasiets ämnen, kemi, i strid med läroverksstadgans bestämmelse kommer att sakna representant bland lektorerna.

Utän svårighet kunde läroverksöverstyrelsen vid äskande av riksdagen kunna begära lektorstjänst i viss bestämd ämneskombination, som då blir definitivt fastslagen, och vid nu befintliga lektorat torde efter

skedd i ett sammanhang verkställd revision av ämnesfördelningen den ordningen utan svårighet kunna låta sig genomföras, att läroverksöverstyrelsen endast efter sökt och erhållet bemyndigande av Kungl. Maj:t vid inträffad vakans äger vidtaga förändringar i ämnesfördelningen.»

Vid behandlingen av ifrågavarande motion har utskottet ansett lämpligt begära läroverksöverstyrelsens yttrande i ämnet och har, efter där- om hos vederbörande statsråd gjord framställning, av nämnda myndighet mottagit det utlåtande, som återgives i särskild bilaga.

Utskottet har vid granskningen av dessa handlingar icke kunnat finna annat än att läroverksöverstyrelsen vid ändringarna i ämneskombinationer sökt följa rent objektiva grunder. I regel har överstyrelsen därvid kunnat följa de förslag, som av vederbörande rektor och kollegium förordats. Att dessa rektorernas och kollegiernas förslag dock icke alltid varit fullt objektiva torde framgå bland annat därav, att t. ex. vid ett läroverk förordats utbyte av ämnet latin och grekiska mot modersmålet och latin, ehuru modersmålet inginge som ämne i två lektorstjänster och latin i en samt läroverket saknade lektor i biologi och geografi och bland läroverkets 17 adjunkter fanns endast en adjunktur i biologi förenad med andra ämnen. Detta förslag har emellertid läroverksstyrelsen icke följt utan beslutat i stället ledigförklara tjänsten i biologi och geografi.

Utskottet.

Beträffande något enstaka av de fall, i vilka läroverksöverstyrelsen följt rektors och kollegiets förslag, förefaller det utskottet, som om en något strängare granskning av de anförda skälen skulle kunnat föranleda en annan utgång av ärendet. Sålunda synes det, som om de skäl, som åberopats för åtminstone den ena av de i motionen anförda ändringarna i ämneskombinationen, icke varit tillräckligt vägande. Då emellertid uppmärksamheten nu blivit fäst på nödvändigheten av att rektorernas och kollegiernas förslag med största noggrannhet prövas, torde berättigade anledningar till anmärkning för framtiden icke behöva ifrågakomma. I alla händelser anser utskottet föga vara vunnet därmed, att varje särskilt fall skall prövas av Kungl. Maj:t, då det kan antagas, att Kungl. Maj:t så gott som undantagslöst komme att följa läroverksöverstyrelsens förslag. Om i något särskilt fall det skulle anses nödvändigt att underställa ett beslut om ämneskombination Kungl. Maj:ts prövning, kan ju med nuvarande bestämmelser detta ske genom besvär i laga ordning. Ett återförande av beslutanderätten i dylika ärenden till Kungl. Maj:t skulle dessutom onödigt öka vederbörande departements arbete.

Då utskottet sålunda icke kunnat finna, att tillräckliga skäl blivt anförda för behövligheten av den i motionen påyrkade anordningen, får utskottet hemställa,

att herr Kristenssons förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 april 1917.

På utskottets vägnar:

NILS HELGER.

Vid förevarande ärendes slutbehandling ha närvarit: herrar *Helger, Andersson* i Skrådene, *Andersson* i Milsmeden, *Stenudd, Persson* i Björsholm, *Hedström, Lingström, Rydholm, Hedlund* och *Svensson* i Torlarp.

Bilaga.

Utlåtande av Läroverksöverstyrelsen.

Till herr statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet.

Med överlämnande av verkställd utredning angående samtliga under senaste femårsperiod ledigförklarade lektorstjänster får läroverksöverstyrelsen beträffande förfarandet vid ledigförklaring av dylik tjänst härmed anför följande.

Enligt läroverksstadgan § 177 skall rektor vid inträffad ledighet, så snart ske kan, efter kollegiets hörande avgiva förslag till ämnen för den lediga tjänsten samt därvid bilägga dels översikt av antalet undervisningstimmar inom samtliga läroämnen, som bestridas av ordinarie, vikarierande och extra lärare, dels ock motivering av det avgivna förslaget. Härvid skall beträffande lektorstjänst iakttagas, att varje läroämne bör, där icke särskilda omständigheter föranleda undantag, vara företrätt av lektor, samt att lektorstjänst bör omfatta någon av vissa uttryckligt angivna tvåämnesgrupper eller, där omständigheterna sådant medgiva, ett av de i dessa grupper ingående ämnena, dock ej ensamt filosofisk propedeutik. Förslaget prövas därefter av läroverksöverstyrelsen, som bestämmer, vilka ämnen den lediga tjänsten skall omfatta.

Vid den överstyrelsen åliggande prövningen av förslaget är i varje särskilt fall läroverkets aktuella behov av lärarkraft avgörande. Där, såsom oftast är förhållandet, detta behov är detsamma som förut, förklaras tjänsten ledig i samma

ämnen, medan i annat fall ändring sker. Att dylik ändring understundom är av förhållandena påkallad, ligger i sakens natur redan på grund av den omständigheten, att senaste ledigförklaring av tjänsten ofta går mer än ett trettiotal år tillbaka i tiden eller till en tidpunkt, då bestämmelserna angående tillsättning av lärartjänster voro helt andra och läroverkets förhållanden i övrigt väsentligt olika. Sålunda bör, till åtylnad av nu gällande bestämmelser, närmare ett tjugotal tjänster, som för närvarande innehavas av lektorer, vid nästa ledigförklaring till sin omfattning begränsas eller tillsättas i andra ämnen, nämligen ej mindre än 12 tjänster i modersmålet, historia och geografi (i Uppsala, Norrköping, Västervik, Strängnäs, Växjö, Kalmar, Karlskrona, Hälsingborg, Halmstad, Visby, vid Norra latinläroverket och vid realläroverket å Norrmalm i Stockholm), 2 tjänster i kristendom, historia och geografi (i Örebro och vid högre realläroverket i Göteborg), 1 tjänst i latin, historia och geografi (i Halmstad), 1 i främmande levande språk (i Karlstad), 1 i främmande språk (vid högre lärarinneseminarier), 1 i teologi och hebreiska (i Karlstad) samt 1 i franska och modersmålet (i Kristianstad), vilken sistnämnda ämnesgrupp ej heller är enligt nu gällande bestämmelser medgiven för lektorstjänst.

Att förutnämnda krav på förändring av ämneskombinationen sammanhånga med undervisningens och läroverkens utveckling ligger i öppen dag, och det behöves knappast sägas, att även andra nödiga ändringar hava samma grund. Sålunda är tydligt, att, då lärjungeantalets tillväxt medfört upprättandet av nya lärarplatser, vilka böra tillgodose de i varje fall starkast framträdande behoven, detta förhållande varit ägnat att påverka ämnesgrupperingen inom tjänster, som senare ledigförklarats. Visserligen komma vid dessa nytillsättningar adjunktstjänsterna i majoriteten, men även adjunkternas tjänstgöring vid läroverket utgör en faktor, som ej får förbises vid bestämmandet av läroverkets behov av lärarkraft å gymnasialstadiet. Då nämligen lektorernas antal är långt ifrån tillräckligt för att tillgodose gymnasiets behov, måste för dithörande undervisning adjunkterna tagas i anspråk i högst betydande omfattning. Under sådana omständigheter är ock givet, att, där adjunkt konstant och med fördel bestrider undervisningen i vissa ämnen å överstadiet, behovet av en lektortjänst i ifrågavarande ämnen gör sig mindre starkt gällande, än eljest skulle varit fallet. I detta sammanhang bör ock påpekas, att, då lektor utnämnes till rektor vid samma läroverk, han i vissa fall, särskilt vid mindre läroverk, kan påräknas fortfarande till det väsentliga upprätthålla tjänstgöringen i de ämnen, hans lektorstjänst omfattat, varför lämpligt kan vara att ledigförklara hans tjänst i annan ämnesgrupp än den tidigare, vilket närmare belyses av det i bilagan, 1915 tjänst 69, omnämnda fallet. I sådana fall åter, då ordinarie lärare förordnas till rektor vid annat läroverk än sitt eget, kommer givetvis hans inträde vid det nya läroverket att medföra en viss förskjutning av lärarkrafterna å gymnasialstadiet, vilket kan komma att inverka på ämnesgrupperingen vid inträffande ledighet av lektorstjänst vid läroverket. Till dessa olika omständigheter måste alltså viss hänsyn tagas vid ledigförklaring av lektorstjänst.

Ett annat moment i utvecklingen, vilket ej heller kunnat undgå att inverka på ämnesgrupperingen, är läroämnenas olika ställning på timplanen förr och nu så väl som, mera allmänt sett, den under tidernas lopp inträffade förskjutningen av de båda stora bildningslinjernas inbördes ställning. Här må endast erinras om

latinets, grekiskans och franskans tillbakaträdande samt hebreiskans försvinnande från timplanen å ena sidan och å andra sidan om de matematisk-naturvetenskapliga ämnenas framåtgående med ökat timtal, utvecklade arbetsmetoder och bättre utrustade institutioner samt det därav framkallade ökade behovet av vetenskapligt skolade lärarkrafter i dessa ämnen. Härmed sammanhänger ock den här och var inträffade specialiseringen av hithörande lektorstjänster, vilken särskilt visat sig behöflig vid större läroverk, som blivit försedda med god arbetsutrustning för ifrågavarande undervisning.

Stundom visar sig emellertid vid den prövning, som föregår ledigförklaring, att sådana lärarkrafter, som läroverket närmast behöfde, alls icke eller endast sparsamt finnas tillgängliga. Knapphet eller brist på ämneslärare, särskilt för överstadiet, har under senaste decennium och även dessförinnan så gott som alltid varit rådande inom en eller annan ämnesgrupp. Så hava tidigare saknats tillräckligt antal för lektorstjänst kvalificerade matematik- och fysiklärare såväl som biologer och kemister, och för närvarande råder kännbar brist på kristendoms lärare för gymnasiet, varjämte för överstadiet kompetenta historielärare, lärare i klassiska språk eller i modersmålet och tyska äro fåtaliga. Där brist på lärare i viss ämnesgrupp eller visst ämne råder, kan det av naturliga skäl tidvis vara nödvändigt att till det kommande uppskjuta fyllandet av läroverkets behov av gymnasielärare i dessa ämnen samt ledigförklara tjänsten i annan ämnesgrupp. Där åter urvalet på grund av fåtalet kompetenta sökande synes bliva knappt, kan först efter närmare prövning av alla hithörande förhållanden avgöras, huru vid ledigförklaringen bör förfaras. Förutsättning för avgörandet är i varje fall ingående kännedom om läroverkets lärarkrafter såväl som om eventuella sökande.

Över huvud taget är detaljkännedomen om de olika läroverkens läraruppsättning samt om lärarnas personliga egenskaper av alltför stor betydelse för hela denna fråga, för att mera stereotypa bestämmelser om ledigförklaring av tjänster skulle kunna anses vara till gagn för läroverket. För bevarandet av kontinuiteten i ämneskombinationerna är läroverksstadgans föreskrift, att varje ämne på gymnasiet skall, där så ske kan, vara representerat av lektor, tillfyllest. Ej heller torde ett omständligare tillvägagångssätt vara till gagn för lärarna, då för dessa viktigt är, särskilt från tjänstårs- och löneturssynpunkt, att proceduren är så snabb som möjligt, eller, med andra ord sagt, att ledigförklaring företages till omedelbar behandling, så snart nödig utredning föreligger.

Såsom av bilagda tabellariska översikt framgår, synes ej heller något behov av ändrade bestämmelser för ledigförklaring föreligga. Under den femårsperiod, översikten omfattar, hava, bortsett från de nyupprättade tjänsterna, sammanlagt 108 lektorstjänster ledigförklarats, av dem 81 i samma ämnen som förut, 27 i andra ämnen eller delvis andra ämnen. Där ändring skett, har, såsom i bilagda översikt uppvisas, denna berott på objektiva grunder, och i regel hava dessa redan i rektors och kollegiets förslag blivit framlagda. Då sålunda efter allt att döma någon verklig anledning till vidtagande av de förändringar, som i ifrågavarande motion påyrkas, icke kan med fog andragas, finner överstyrelsen skäl saknas att utförligare än här skett ingå på den till stöd därför lämnade motiveringen eller att justera en eller annan där anförd uppgift. Blott så mycket anser sig över-

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande Nr 13.

7

styrelsen till sist böra tillägga, att det i motionen framlagda förslaget ingalunda står i samklang med den strävan efter decentralisation av ärendena och därmed följande förenkling i deras behandling, för vilken departementalkommitterade gjort sig till tolk, och som Kungl. Maj:t, jämväl vad en del undervisningsfrågor beträffar, velat åvägabringa, särskilt genom nådiga kungörelsen den 3 september 1915 om vissa ändringar i stadgan för rikets allmänna läroverk, varigenom ett flertal ärendens avgörande överflyttats från Kungl. Maj:t till överstyrelsen.

Stockholm den 19 februari 1917.

AUG. FALK.

Gust. Rydberg.

Gustaf Brunberg.